

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Müneccid), nâşirin mukaddimesi, I, 3-29; a.e. (Fayda), mütercimim mukaddimesi, s. VII-XIV; a.mif., *Ensâb*, Abdüsettar Ferrâc'ın mukaddimesi, I, 14-18; Çeşşiyârî, *el-Vüzerâ ve'l-küttâb*, s. 255-256; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 22; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 170; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, V, 89-102; Abdülâzîz ed-Dürî, *Bahşün ft neş'eti 'ilmi't-târîh inde'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 48-51; Sezgin, *GAS*, I, 320; C. H. Becker — F. Rosenthal, "al-Deux versions de Futûh al-Buldân", *Living Waters: Scandinavian Orientalistic Studies Presented to Professor Dr. Frede Lokkegaard on his Seventy-Fifth Birthday: January 27 th 1990* (ed. E. Keck — S. Sondergaard — E. Wulff), Copenhagen 1990, s. 339-345; C. H. Becker, "Belâzürî", *IA*, II, 467-468; C. E. Bosworth, "Balâdon", *Elr*, III, 571.

MUSTAFA FAYDA

FÜTÜHU'İ-GAYB

(فتوح الغيب)

Abdülkâdir-i Geylânî'nin
(ö. 561/1165-66)
tasavvufa dair
mev'âza türündeki eseri.

Kâdiriyye tarikatının piri Abdülkâdir-i Geylânî'nin sohbet meclislerinde, tekke ve medresede yaptığı konuşmaların oğlu Abdürrezzâk tarafından derlenmesinden meydana gelmiş olup yetmiş sekiz bölüme (makale) ayrılmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî'nin verdiği bilgileri ilham yoluyla doğrudan Allah'tan aldığı ifade etmek için esere muhtemelen derleyicisi tarafından "gaybdan gelen bilgiler" anlamındaki bu ad verilmiştir. Nitekim müellif *el-Ğunye* adlı eserinin başında da "fütûhu'l-gayb" tabirini kullanarak yazıklarının ilham sonucu olduğuna işaret etmiştir.

Dinin emirlerine uyma, yasaklarından kaçınma ve kadere rızâ gösterme konularına dair kısa bir bölümle başlayan eser mücâhedenin ehemmiyet ve lüzumundan bahseden bölümle sona erer. Eserin sonunda Abdülkâdir-i Geylânî'nin çocuklarına öğütleri, hastalığı ve ölümüyle ilgili bilgiler yer alır. *Fütûhu'l-ğayb*'da dünya, zühd, takvâ, fakr, havf ve recâ, rızâ, teslimiyet, müridlik, müşâhede, mârifet, nefis gibi tasavvufun genel konuları halkın anlayacağı şekilde açık bir üslûpla anlatılmıştır.

Fütûhu'l-ğayb ilk olarak İstanbul'da (1281) ve Muhammed et-Tâzeffî'nin Abdülkâdir-i Geylânî'nin menâkıbına dair *Kalâ'idü'l-cevâhir* adlı eserinin kenarında Kahire'de (1317) yayımlanmıştır. Daha sonra çeşitli baskıları yapılan eser (Kahire 1380, 1392) son olarak Muhammed Sâlim el-Bewâb tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1986).

Eser İbn Teymiyye ve Abdülhak ed-Dihlevî tarafından şerhedilmiştir. İbn Teymiyye'nin *Şerhu kelimât min Fütûhi'l-ğayb*'ı kitabın sadece beş bölümünün geniş bir şerhidir. Tasavvuf karşıtı olan İbn Teymiyye'nin bu eserinde Abdülkâdir-i Geylânî'den saygıyla bahsetmesi ve fikirleriyle uyum içinde bir tavır sergilemesi ikisinin de Hanbelî mezhebine mensup oluşuyla açıklanabilir. İbn Teymiyye'nin eseri *Mecmû'u fetâvâ* (Riyad 1381, X, 455-549) ve *Câmî'u'r-resâ'il* (Cidde 1984, s. 79-189) içinde basılmış, tahkikli nesri İyâz Abdülatîf İbrâhim tarafından yapılmıştır (Bağdad 1987). Abdülhak ed-Dihlevî'nin *Miftâhu'l-Fütûh* adlı Farsça tercüme ve şerhi Leknev'de yayımlanmıştır (1298). *Fütûhu'l-ğayb* Walter Braune tarafından *Die Futûh al-*

Ğaib des 'Abd-al-Qâdir adıyla Almanca'ya (Leipzig 1933), Âftâbüddin Ahmed tarafından *Futûh al-ğhaib or Revelations of the Unseen* adıyla İngilizce'ye (Lahor 1967), Abdülkadir Akçiçek tarafından *Gizliden Sesler* adıyla Türkçe'ye (Ankara 1962; 6. bs., İstanbul 1977) çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir-i Geylânî, *Fütûhu'l-ğayb* (nşr. M. Sâlim el-Bewâb), Dımaşk 1986; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 123; S. Vahiduddin, "Futuh al-ğhaib", *IC*, XXIX/1 (1955), s. 74-75; Thomas Michel, "İbn Taymiyya's-Şarh on the Futûh al-ğhayb of 'Abd al-Qâdir al-Jilânî", *HI*, IV/2 (1981), s. 3-12.

NİHAT AZAMAT

FÜTÜHU'İ-HAREMEYN

(فتوح الحرمين)

Muhyî-i Lârî'nin
(ö. 933/1526-27)

Mekke ve Medine'nin şairane tasviriyile hac farızasına dair eseri
(bk. MUHYİ-İ LÂRİ).

FÜTÜVET

(الفتوة)

Başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşıran XIII. yüzyıldan itibaren içtimâî, iktisadî ve siyasî yapılanmaya dönüşen kurum.

Fetâ sözlükte "genç, yiğit, cömert"; fütüvvet ise "gençlik, kahramanlık, cömertlik" anlamlarına gelir. Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sūfilerin fütüvvet kelimesini tasavvufî bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir. Ali Sâmi en-Neşşâr, fütüvvetten ilk bahseden sūfînin Fudayl b. İyâz (ö. 187/803) olduğunu ve kelimeyi "dostların kusuruna bakmama" şeklinde tarif ettiğini belirtirse de (*Neş'e-tü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, III, 403) ondan önce Ca'fer es-Sâdik'ın (ö. 148/765), "Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir" dediği bilinmektedir (Kuşeyrî, s. 478). Nitekim İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye de fütüvvetten ilk defa Ca'fer es-Sâdik'ın bahsettiğini söyler (*Medâricü's-sâlikîn*, II, 354). Fütüvvet konusu üzerinde başlangıçta gerek Iraklı sūfiler gerekse Horasanlı Melâmetîler tarafından aynı derecede önemle durulmuş, ancak bu hareketin büyük önderleri daha çok Horasan'da yetişmiştir. Ahmed b. Hadrayeh (ö. 240/854), Ebû Hafs el-Haddâd, Ebû

Abdülkâdir-i Geylânî'nin *Fütûhu'l-ğayb* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 697/2)